

missions" van
"zich tegen
Egypte en
tegenstelling
Deze termen
zij meer de
epalen. „Po-
rijanden van
vekt de ge-
Islam en
behoort te
verzoenende
het begrip
chen tegen-
heid. Pan-
de van ire-
ken word
ch was, en
is volstrekt
k niet voor
" zou kun-
ler een an-
chijnt juis-
thetische
aal uit van
het verschil
it er plaats
ie methode
n geloof in
it zich niet

odingsarbei-
de, beraadt
het wen-
paganda-loc-
et positieve
godsdiens-
onderzoeken
lot over te
als in de

er 't geheel
n weg. En
Zwemer ge-
?
ANDEL.

n de voor-
eef ik eerst
ndelde.
gereviewd
is nu de

shermende"
hermd, om-
s te geven.
elste Griek-
kerk.

atief tegen-
aalde zich
Art. XIX.
zuimde dit
issen. Wel
erius. Voe-
n over de
len" raken
eerde be-
uur en ge-
ing.

s) tiak van
roote gees-
te inzicht.
uivens nog

happen be-
vaakte Pro-

Protestan-
Reformatie
de bedding
wysgeerig
oddelen"
Bruno en

ndom" dus
ende anti-
ysbegeerte)

naakte van
lijk Luther-
gebied des
traditie en
begeerte.

in het he-
alle steun-
losofie tot
den twij-
en tot het

de wijsbegeerte op te bouwen vanuit het beginsel (de onmiddellijke zekerheid) van het zelfbewustzijn. In dit zelfbewustzijn vond Descartes het redelijk bewijs voor het bestaan Gods, als de eenig oorspronkelijke en onafhankelijke substantie, en voorts ook voor het bestaan van de andere werkelijkheden, de afgeleide en secundaire substanties: denken en uitgebreidheid (geest en stof).

Door dit puur rationalistisch opbouwen van zijn wereldbeschouwing, wordt Descartes de vader van het modernisme, in zijn twee vertakkingen: idealisme en materialisme. — Art. XXIII.

Op het gebied der wijsbegeerte ontdekten wij (evenals op het terrein van den godsdienst) een zekere pluriformiteit. Tegelijk met, en zelfstandig naast, Descartes, treedt in Engeland op de school van het empirisme (Bacon en Locke). Deze verschilt van de Cartesiaansche school niet in beginsel (beide nemen de rede als grondslag), maar in methode. Het pure rationalisme gebruikt als middel tot ontdekking van de waarheid het denken, het empirisme de ervaring. — Art. XXIII.

In Spinoza ontwikkelt zich de nieuwe wijsbegeerte als een karakteristiek „religieus" verschijnsel. Bij Spinoza is het denksysteem het „vruchtgevoel" van een religieuze actie. Formeel is hij in zijn denken een strakke rationalist, en bouwt hij, naar de methode van de wiskunde, Descartes' substantieel om in een logisch pantheïsme, maar bij dit denken wordt hij gedreven door een mystiek verlangen naar den Eeuwigen, die „alles in allen vervult". — Art. XXV (verkeerd genummerd in het blad van 11 Mei als Art. XXVI).

Toch hebben de nieuwlichters, die met het naïeve realisme braken, zichzelf schuldig gemaakt aan een „voordeel". Hun wijsbegeerte is gebouwd op het geloof in de onfeilbaarheid van het verstand, en draagt dus een dogmatisch karakter.

De wijsgeer, die dezen waan verstoort, is Immanuel Kant.

Hij is de schepper van de wijsbegeerte als kenleer (Erkenntnis-theorie), die de rede, en de functies (dus niet de eerste plaats den inhoud) van de rede, aan kritiek onderwerpt.

De kernbeteekenis van zijn kritisch onderzoek van het kenvermogen bestaat daarin, dat hij de tot dusver geldende wereldbeschouwing herkent als vrucht, niet van de bestaande werkelijkheid, maar van het eigen denken. Ze is niet weerspiegeling van het objectief bestaande, maar product van eigen verstand.

Om deze „ontdekking" wordt Kant genoemd de Copernicus der wijsbegeerte. — Art. XXVI.

De kenleer van Kant.

Onze kennis wordt opgebouwd, eenzijdig door de ervaring, die de kenmaterie levert, anderzijds door de denkvormen, die aan de rede eigen zijn.

Deze denkvormen zijn: de aanschouwing en het pure denken. De ervaring leert ons alleen, dat er een buitenwereld is, niet hoe zij is. Het ding-op-zichzelf is dus onkenbaar.

De denkvormen zijn wel kenbaar, omdat zij deel uitmaken van het eigen verstand.

Het aanschouwend verstand ziet, krachtens ingeschapen wet, alle dingen in ruimte en tijd. Ruimte en tijd kunnen wij dus nooit anders kennen dan als voorstelling van den geest.

Het pure of denkende verstand werkt met begrippen, die aan het verstand eigen zijn.

Deze begrippen heeten categoriën. — Art. XXVII.

Door zijn kritiek op de „reine rede" komt Kant tot een (tegenover de christelijke wereldbeschouwing) negatief, ja, vernietigend, resultaat.

In zijn kritiek der praktische rede, die werkzaam is op het terrein van den zedelijken wil, is Kant meer positief, opbouwend. In den zedelijken wil ontdekt hij een, van het pure verstand onafhankelijke, wet, n.l. den categorischen imperatief. Deze wet schrijft den mensch vóór wat hij doen moet, en geeft dus aan de wijsbegeerte den grondslag en den inhoud van een zedeleer. — Art. XXVIII.

Uit de zelfstandigheid van de zedewet leidt Kant af de drie postulaten van de praktische rede: de zedelijke vrijheid, het bestaan Gods, de onsterfelijkheid der ziel.

Deze ethiek is de grondslag van Kant's religie. Zonder een brute verwerper te zijn van het christendom, ondermijnt hij toch de christelijke religie, door haar afhankelijk te stellen, niet van uitwendige en bijzondere openbaring, maar van de ingeschapen zedewet. — Art. XXIX.

Ook op de andere terreinen van de wijsbegeerte treedt Kant op als „aanbreker". Op natuurkundig gebied is hij de schepper van een nieuwe kosmogonie. In de wereldgeschiedenis ziet hij de lijn der evolutie. Deze theorie past hij o.a. toe op de internationale politiek, en wijst den weg naar den „eeuwiggen vrede" tusschen de volken. — Art. XXX.

De wereldbeschouwing van Kant is samengesteld uit zijn kenleer, zedeleer en kunsttheorie.

Ook voor ons heeft zijn filosofie beteekenis.

Zijn kenleer verheldert het inzicht in de waarheid, dat de mensch het centrum, het uitgangspunt, is van de geschapene dingen, en niet, gelijk

het materialisme leert, het product van de omstandigheden. Door de zedeleer niet, gelijk de rationalisten, te binden aan de rede, maar aan het geweten, en voorts, door als doel van het zedelijk leven niet te stellen (gelijk de Engelsche utilisten) de nuttigheid, maar de gehoorzaamheid, heeft hij de wijsgeerige moraal op een hooger peil gebracht dan ooit tevoren. — Art. XXXI.

Door de verheffing van den zedelijken wil boven de „reine Vernunft", geeft Kant aan het pure rationalisme den doodssteek, zonder echter zelf te komen tot de hooge redelijkheid der christelijke religie. Voor de schoonheidsleer heeft Kant beteekenis doordat hij het aesthetisch oordeel bindt aan een gansch eigensoortig vermogen: het aesthetisch gevoel. De kunstenaar is door dit gevoelsvermogen geniet, door het genie, schepper van schoonheid.

De natuur is dus meer dan een object van redelijk onderzoek, zij is zelf een kunstwerk vol mysterie.

Door de oordeelskracht is de mensch in staat de wereld, — deels mechanisme, deels organisme, — in haar eenheid te aanschouwen. — Art. XXXII.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

„Het Wilhelmus van Nassouwe".

Onder de vele geschriften, die, verschenen ter gelegenheid van het vorstelijk jubileum, door hun fleurig uiterlijk een feestglans legden over de étalages der boekwinkels, was ook een oude bekende, maar die door vorm en inhoud beide geheel bij dit blijde gezelschap behoorde. Als ik mij aan een vergelijking wagen mag zou ik zeggen, dat dit boekje was als de sleutel aan het begin van den notenbalk, karakteriseerend den toon van al de feestklanken.

Ik bedoel de luxe-uitgave van ons volkslied, die tot titel draagt: „Het Wilhelmus van Nassouwe".

Uitgekomen ter gelegenheid van de onafhankelijkheidsviering in 1913, draagt het in z'n luxueus uiterlijk al den zonneglans mede van die gelukkige jaren, vlak voor de oorlogsontroudering; en in z'n inhoud — al de strophen van het Wilhelmus — spreekt het van 't glore van den dage-raad der vrijheid, die, dank zij Gods goedheid over Nederland, tot de volle middaghoogte van licht klimmen mocht. 't Past dus, in z'n inhoud gewaagd van Neerlands hoogste goed, naar z'n vorm met een weelde van kleuren gelooit, precies bij de geschriften, die in deze jubileumdagen van de vreugde van Holland getuigen. 't Geeft, zooals ik zeide, van die vreugde-klanken zelfs den toon aan.

't Is altijd moeilijk, in woorden weer te geven wat allermooist spreekt voor het oog, en die moeilijkheid voel ik thans ook, nu ik van 't uiterlijk van deze prachtuitgave een indruk geven moet. 't Best doet men, dit boekje te koopen en het als een kostbaar familiestuk te bewaren.

Op geschept papier gedrukt, komen eerst binnen een breeden goudrand de wapens van Nederland en Nassau, en, in drie kleuren, de opdracht aan H. M. de Koningin en haar Gemal. Dan, links van het titelblad, 't portret van Prins Willem, evenals het titelblad zelf, in een omlijsting van wapens en deviezen bevat. Daarna volgt het oude princelied, één strofe op iedere pagina, gedrukt in sierletters met kleurige initialen en rijk versierden rand, terwijl van sommige passages een, door symbolische voorstellingen omgeven, oude illustratie wordt gereproduceerd. Enkele bladzijden aantekeningen in ouderwetsche schrijffletter besluiten den tekst.

't Bijzonder artistieke, fijn-beschanfde geheel is het werk van de sierkunstenaar Gonda te Winkel.

Waar overigens in onzen donkeren tijd iedere in het oog vallende luxe 't wrange heeft van alles wat contrasteert, is de rijkdom van deze uitgave een weldaad. Want wat hoog, edel, voornamelijk draagt daarvan de uiterlijke kenmerken en wat is hooger, edeler bezit van ons volk dan z'n klassiek volkslied, ons „Wilhelmus", „die geboortekreet onzer nationaliteit; het innig vroom en mannelijk trouwhartig troostlied, het Nederlandsche volkslied, dat niet zal sterven, zolang de heugenis aan Oranje in ons zal leven" (Kalf). In dezen sierlijken vorm is het passend bewaard, zooals een juweel in de zijde wordt gelegd.

Zoo krijgen we ons Wilhelmus als een kleinood in ons huis, dat we als vanzelf zorgvuldig weg leggen bij 't beste, dat we bezitten. Zoo kunnen we onze nationale schat onzen kinderen waarlijk als een schat doen zien, want in dezen vorm zal het als iets bijzonders voor hen zijn, iets, dat door z'n schoonheid hun stille bewondering wekt. En als ze ouder geworden zijn, weeft zich deze impressie om het volkslied zelf heen en is eerbied geworteld in hun ziel voor dit gewijde monument van onze vrijheid. Daarom is deze prachtuitgave een weldaad, daarom raden we het koopen ervan aan.

We moeten onze kinderen in school en huis liefde en eerbied inprenten voor ons heerlijk volkslied, dat door de eeuwen heen, drager is gebleven van 't parrelsnoer der vrijheid: God-Nederland-Oranje. We moeten ook niet tevreden zijn, als ze een of twee coupletten ervan kennen, maar, zodra ze gekomen zijn

tot de mogelijkheid van begrijpen, behooren we hen te wijzen op het weemoedig-schoone van geheel dezen zang, op de innige verhouding tusschen „de arme schaep die syn in grooten noot" en den godvruchtigen leider, steunend op „den Herder, die niet zal slapen" en intusschen voortaan trekkend ten strijde tegen tyrannie en gewetensdwang. Beter dan uit vele jaartallen en feiten kunnen we uit de strophen van het Wilhelmus 't beeld doen zien van den grooten Zwijger, die, als zijn invalspogingen jaar op jaar mislukken, zijn onderzaten troost met de heroïsche woorden:

Soe het den wil des Heeren
Op dien tijt had gheweest,
Had ick gheorn willen keeren
Van 't d'it swaar tempeest!);
Maer de Heer van hier boven,
Die alle dinck regeert,
Die men alijt moet loven,
En heeftet niet begheert.

die klaagt:

dat u de Spaengiaerts krencken
O, edel Neerlandt soet!
Als ick daer aen ghedeneke,
Mijn edel hert, dat bloet.

maar, als hij „om lant, om luyd gebracht", naar Duitschland de wijk nemen moet, en „oorlof" (af-scheid) neemt van z'n kudde, die herderloos achterblijft, raadt:

Tot Godt wilt u begheven,
Sijn heylsaem woort neemt aan,
Als vrome christen leven,
Tsal hier haest sijn ghedaen.

Voor al ook op de laatste strofe moeten we het licht doen vallen, omdat meer dan vele woorden deze kan doen zien, dat de vrijheidskamp onzer vaders, het levenswerk van Vader Willem, niet is geweest een daad van revolutie, van verbreken der goddelijke ordinantiën, maar van gehoorzaamheid, van geloof, van een „obediëren" (= gehoorzamen) der hoogster Majesteit, meer dan van den aardschen vorst, die intusschen als koning „niet veracht" werd.

Zoo leeren we onze kinderen eerbied voor Oranje, eerbied ook voor de koninklijke macht, zoo brengen we ze, jong nog, voor den troon onzer Vorstin, opdat ze, volwassen geworden, die steunen zullen met hun trouw, die eeren zullen als grondvest in de historie, die eerbiedigen zullen als door God zelf gevest.

Eigenaardig is dit boekje ook om z'n toevoegingen achter den tekst. Behalve de verklaringen van platen en symbolen, wordt daar ook, zeer positief, over het auteurschap van 't Wilhelmus gehandeld.

Het zal onzen lezers bekend zijn, dat het auteurschap niet vaststaat, evenmin als de juiste datering. Heel veel is over deze dingen geschreven; zelfs heeft de partijstrijd in deze quaestie wapenen gezocht. De beteekenis van het Wilhelmus, stijgend en dalend door de tijden heen, naar mate de politieke wind woei, is met deze vraag steeds in verband gebracht, en heeft de schommelingen mee doorgemaakt, die dit punt onderging. Er is een tijd geweest, dat algemeen Marnix van St-Aldegonde voor de maker gold, er is ook een tijd geweest, dat niemand daar meer aan wilde. Deze laatste situatie volgt op die periode, waarin men het Wilhelmus, als verouderd, niet meer dragend de volksziel, als volkslied ter zijde wilde stellen voor het holle, maar den chauvinistischen tijd kenmerkende „Wien Neerlandsch bloed".

Deze laatste miskenning van ons verleden, van ons nationaal bewustzijn, zijn we gelukkig te boven. Toelens' maatsel moge een vaderlandsch lied zijn, den naam volkslied is het gelukkig kwijt. 't Wilhelmus, 't echte oude princelied, „het wiegelied onzer vrijheid" staat weer boven aan.

Ook is de quaestie van 't auteurschap op een rustpunt gekomen. Op het gezag van onze vakmannen Kalf, te Winkel, Prinsen is Marnix in z'n eere hersteld. Volkomen zekerheid geven ook zij niet, maar ze aanvaarden de zeer sterke argumenten, die voor Marnix auteurschap pleiten. Waar nu deze argumenten voornamelijk rusten op den religieuze toon van het lied en juist daarom in den tijd der liberalistische heerschappij werden voorbij gezien, is deze erkenning, die voor het christelijk volksdeel altijd iets bekoorlijks had, een bevestiging van de waarde van het Wilhelmus.

In dit opzicht nu is het boekje, waarover we spreken, zeer positief. Niet slechts neemt het de krachtige woorden van Prof. te Winkel tot de zijne, maar als titel-vignet drukt het Marnix wapen met z'n lijfspreuk af, aldus diens stempel op het geheel zettend.

Ook aangaande de melodie, welker echtheid eveneens veel bestreden is, huldigt deze uitgave de thans heersche opvatting, die steunt op het, juist dezer dagen in derden druk verschenen boek van Florimond van Duyse, „Wilhelmus van Nassouwe". 't Grondmotief der melodie zal een trompetsignaal zijn, dat, uitgegroeid tot de wijs van een liedje (over het beleg van Chartres door den prins van Condé) door Fransche huurotroepen in